

Тема 3. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі.

План.

1. Періоди й етапи становлення системи освіти дітей, осіб з порушеннями розвитку в Україні.
2. Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей.
3. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти.
4. Сучасна організація інклюзивної групи.
5. Інклюзивно-ресурсний центр, специфіка його діяльності.

Завдання для самостійної роботи:

- ✓ Познайомитися з положенням про ІРЦ, виписати зміни, які внесли під час дії воєнного стану.
- ✓ Опрацювати розділ «Організація проведення комплексної оцінки», виписати основні положення.
- ✓ Зазначити персонал, який працює в ІРЦ

Література, інформаційні ресурси:

1. Демченко І.І. Основи інклюзивної освіти: навчальний посібник – Умань: «Візаві», 2013. – 150 с.
2. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупаєвої А. А. – К.: «А.С.К.», 2012. – 308 с
3. Бойко В. О. Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження / В. О. Бойко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – № 4. – С. 7-11.
4. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл : посіб. / [Тоні Бут]; пер. з англ. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 190 с.
5. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К.: Науковий світ, 2010. – С. 44-63.
6. Положення про ІРЦ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2021/11/18/Lyst.MON-16.11.2021-1.19832-21-Pro.rob.inklyuz-resurs.tsentriv.pdf>

<https://rcpio.ippo.kubg.edu.ua/?p=2568>

Історія розвитку педагогічних систем навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я безпосередньо пов'язана з соціально-економічним устроєм держави. Кожен етап становлення системи спеціальної освіти співвідноситься з конкретним періодом розвитку держави і суспільства, їх ставленням до осіб з відхиленнями у розвитку. Історія спеціальної освіти охоплює величезний відрізок часу, протягом якого розвивалося, змінювалося ставлення держави і суспільства до людей з фізичними або психічними порушеннями.

В античному суспільстві таких людей, навіть тих, хто належав до привілейованих станів, не вважали громадянами. Вони так само, як і прості люди, відповідно до закону становили неповноцінну ("невизнані") частина суспільства, для якої в світ вільних громадян античних держав доступу не було. Середньовічне законодавство, подібно римському в античну епоху, закріплювало безправ'я осіб з порушеним розвитком. Першими, хто виявив милосердя до таких людей, були церковні подвижники, які організували хостели та притулки, в яких люди з порушенням слуху, зору могли іноді отримувати притулок і їжу. Однак до XII в. в Європі були створені перші немонастирські притулки, лікарні, спеціальні заклади для осліплених воїнів, лепрозорії.

Таким чином, поступово структура піклування осіб з порушеним розвитком та лікувальної допомоги їм входила в коло діяльності держави.

Становлення спеціальної допомоги людям з вираженими відхиленнями почалося в X ст. в часи християнізації Київської Русі і завершилося до XVIII ст., коли у зв'язку з указом Петра I, забороняли вбивати дітей з вираженими дефектами, повсюдно почали відкривати притулки і госпиталі для надання допомоги бідним і убогим. І якщо в Європі був тривалий період агресії і нетерпимості до людей з вродженими дефектами, то в Росії, починаючи з Київської Русі, ставлення до них було терпимим, жалісливим, а з прийняттям православ'я Росія почала переймати європейський досвід монастирської благодійності, яка виникла пізніше, ніж в Європі, - тільки до XI ст.

Становлення світської системи піклування почалося в період реформування Росії, початого Петром I. До кінця XVIII в. церковна і світська благодійність придбала велику кількість прихильників. Перший спеціальний навчальний заклад в Росії (дослідне училище для глухонімих) було відкрито 14 вересня 1806 в Павловську за вказівкою імператриці Марії Федорівни французьким тифлопедагогом В. Гаюї, який через рік, в 1807 р створив першу школу для сліпих дітей, затверджену Олександром I. Відкриття спецшкіл в Київській Русі було наслідком знайомства імператорів із західноєвропейським досвідом навчання і виховання осіб з психічними та фізичними порушеннями, а також прагненням перенести цей досвід в країну силами запрошених вчителів з Європи. Україна, як і Росія, в готовому вигляді запозичила європейську модель спеціальної установи, минаючи період власного накопичення індивідуального досвіду навчання дітей з порушеним розвитком. Однак нововведення не відразу

були зрозумілі і прийняті населенням країни, минуло чимало часу, перш ніж найбільш прогресивна частина дворянства і купецтва зуміла перейти від традиційно російського співчуття до хворих і убогих до діяльнійшої благодійності. Такому стану сприяв зародковий стан вітчизняної науки, медицини та освіти, яке було не тільки не в змозі допомогти, але й перешкодив спробам організувати індивідуальне навчання дітей з порушеннями.

Таким чином, при впровадженні європейської моделі спеціальної школи в Росії були відсутні соціокультурні основи для доцільності навчання дітей з сенсорними порушеннями. Це було пов'язано з тим, що в XVIII-XIX ст. в Росії ще не була усвідомлена роль освіти в житті людини. З кінця XIX до початку XX ст. змінюється ставлення до осіб з розумовими та фізичними вадами, все більше усвідомлюється не тільки можливість навчання, а й право на освіту дітей з порушенням слуху, зору, інтелекту. Якщо на початку XIX ст. в Європі та Україні відкрилися перші спеціальні навчальні заклади, то на початку XX сторіччя в Європі були прийняті законодавчі акти про обов'язкову початкову освіту.

Зміни в суспільній свідомості були підготовлені ідеями великих мислителів Просвітництва, що втілилися в Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Відбувається становлення спеціальної освіти в тих європейських країнах, де були прийняті нормативні акти про введення спеціальної освіти.

В Україні, як і в європейських країнах, розвивалися три напрямки допомоги дітям з відхиленнями у розвитку: благодійний (притулки, будинки піклування), лікувально-педагогічний (спеціальне відділення при лікарні, школа-санаторій) і педагогічний (школа, дитячий садок). Введення законодавчих актів про загальну обов'язкову початкову освіту спричинило за собою створення мережі закладів для розумово відсталих дітей і дорослих, яких до цього не навчали.

До початку XX ст. створюється значна кількість спеціальних освітніх установ, але система спеціальної освіти залишається оформленою через глибоку економічну кризу і розрухи внаслідок революцій та Громадянської війни. Оформлення системи спеціальної освіти відбулося тільки наприкінці 1920-х рр., коли держава вперше сформулювала в документах мету спеціальної освіти (підготовка до суспільно-корисної трудової діяльності) і ввела жорсткі правила комплектування спеціальних навчальних закладів. На відміну від формування спеціальної освіти на Заході, у нас система спеціальної освіти створювалася в рамках держави диктатури пролетаріату, поза контекстом розвитку громадянських прав і свобод людини, поза діалогу з громадськими рухами, при заборону благодійної діяльності, із зазначенням єдиного джерела фінансування – державного бюджету. Специфіка соціокультурних основ становлення державної системи спеціальної освіти зумовила надалі неперевершені досягнення радянських вчителів-дефектологів і закритість самої системи спеціальної освіти.

Після Другої світової війни світ по-новому став дивитися на відмінності між людьми, а права людини були визнані головними цінностями. Прийнята ООН в 1948 р Загальна декларація прав людини закріпила нове світорозуміння.

На хвилі економічного підйому 1950-1970-х рр. в країнах Західної Європи спеціальній школі приділяється величезна увага: удосконалюються механізми виявлення, обліку та діагностики дітей з порушеннями у розвитку; змінюється і уточнюється класифікація дітей, які потребують спеціального навчання; зростає кількість типів спецшкіл; розширюються вікові рамки надання спеціальної допомоги через створення дошкільних та позашкільних установ; удосконалюються законодавчі основи спеціальної освіти. У 1950 р. кількість спеціальних освітніх установ в Росії досягло довоєнного рівня. У постанові Центрального комітету Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) "Про всеобуч" не містилося окремої статті, що стосується організації навчання дітей з фізичними та психічними відхиленнями. Не був введений спеціалізований стандарт для учнів з порушеннями. Для всіх без винятку учнів встановлювався єдиний освітній ценз, тобто діти в спецшколах повинні були засвоїти за допомогою спеціальних засобів навчання і в інші терміни все те, що передбачав державний стандарт для нормально розвинутих учнів. Саме державний закон зумовив інтенсивну розробку основ дефектології, рішення завдань, спрямованих на створення спеціальних педагогічних технологій, вдосконалення системи спеціальної освіти.

З кінця 1970-х - початку 1980-х рр. в масових школах почали відкриватися спеціальні школи для дітей із затримкою психічного розвитку, були створені дошкільні та позашкільні навчальні установи, відкривалися спеціальні групи для осіб з порушенням слуху в технікумах і вузах, але в країні відсутній закон, що гарантує право на спеціальну освіту всім категоріям дітей із різними потребами, мала місце неукомплектованість спеціальних освітніх установ фахівцями-дефектологами.

У 1997 р. Постановою Уряду від 12 березня 1997 № 288 "Про затвердження Типового положення про спеціальний (корекційний) освітній заклад для учнів, вихованців із відхиленнями у розвитку", а також листом Міністерства освіти "Про специфіку діяльності спеціальних (корекційних) освітніх закладів I-VIII видів" була закріплена діюча і нині система спеціальних (корекційних) освітніх установ. В цей же час стали відкриватися спеціальні освітні установи і для інших категорій дітей з обмеженими можливостями здоров'я та життєдіяльності: особистості з аутизмом, для хронічно хворих і ослаблених дітей.

Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей.

Дітей з вадами психофізичного розвитку поділяють на декілька категорій. У науковій літературі існують різні класифікації, наприклад, залежно від галузі застосування чи мети поділу. Найбільш поширеною у корекційній освіті є класифікація дитячих аномалій за видом порушення, оскільки саме з урахуванням цього визначаються зміст і методи роботи з дитиною, добирається

заклад для неї та форма організації навчання і виховання. Відповідно виділяють наступні **категорії порушень психофізичного розвитку у дітей:**

- виразні та сталі порушення слухової функції (глухі, слабочуючі, пізно оглухлі діти);
- виразні порушення зору (сліпі, слабозорі діти);
- важкі мовленнєві порушення (діти-логопати);
- стійкі порушення інтелектуального розвитку на основі органічного ураження центральної нервової системи (розумово відсталі діти);
- затримка психічного розвитку (діти із ЗПР);
- порушення опорно-рухового апарату (діти з вадами опорно-рухового апарату);
- емоційно-вольові розлади (діти з вадами емоційно-вольової сфери);
- комплексні порушення декількох функцій (сліпоглухі діти; діти, в яких вади зору, слуху, опорно-рухового апарату поєднуються із розумовою відсталістю).

Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти.

У процесі демократизації українського суспільства неабиякого поширення набувають ідеї гуманізації освіти й пріоритетів особистості.

Ринкова економіка та демократична система соціально-політичного облаштування України висувають нові вимоги до системи освіти, зокрема, до освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку. Йдеться, перш за все, про забезпечення рівних можливостей для здобуття освіти й подальшої активної участі у житті суспільства всіх без винятку громадян.

Неприйнятна нині освітня система, за якої учні пасивно одержують академічні знання і не вступають в активну взаємодію із соціумом. Проблема соціалізації та інтегрування в загальноосвітній простір дітей з порушеннями психофізичного розвитку посідає особливе місце і викликає багато суперечок і нарікань.

Система спеціальної освіти в Україні має вертикально-горизонтальну структуру. Вертикальна структура базується на вікових особливостях учнів і рівнях загальноосвітніх програм. Горизонтальна структура враховує психофізичний розвиток дитини, особливості її пізнавальної діяльності та характер порушення.

Вертикальна структура визначається віковими періодами:

- раннього дитинства (від 0 до 3 років);
- дошкільний період (з 3 до 6-7 років);
- період шкільного та професійного навчання (з 6-7 до 16-21 років).

У період від 0 до 3 років (раннє дитинство) діти перебувають на домашньому утриманні, у дитячих дошкільних закладах, діти-сироти – у будинках дитини. Спеціальну допомогу діти з порушеннями психофізичного

розвитку можуть одержувати в центрах раннього втручання, центрах реабілітації, психолого-медико-педагогічних центрах та спеціальних дошкільних закладах. Для дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку функціонують: *спеціальні дитячі дошкільні заклади, дитячі навчальні заклади компенсуючого типу, спеціальні групи при дошкільних навчальних закладах комбінованого типу, дошкільні групи при спеціальних школах, реабілітаційні центри.*

Основними державними навчальними закладами для дітей з особливостями психофізичного розвитку шкільного віку є: *спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, навчально-реабілітаційні центри та спеціальні класи в загальноосвітніх навчальних закладах масового типу.* Спеціальні навчальні заклади для дітей з особливостями психофізичного розвитку реалізують програми початкової, основної та середньої (повної) загальної освіти, складені на основі Державного стандарту спеціальної освіти.

Горизонтальна структура спеціальної освіти в Україні представлена 8-ма типами спеціальних закладів: для дітей з порушеннями слуху, слабочуючих, з порушеннями зору, слабозорих, з тяжкими порушеннями мовлення, з порушеннями опорно-рухового апарату, для розумово відсталих, із затримкою психічного розвитку.

У спеціальних закладах діти з порушеннями розвитку здобувають освіту, яка спрямована на одержання знань з основ наук, вдосконалення особистісних якостей, корекцію порушень розвитку й подальшу соціалізацію. Корекційні заняття забезпечують не лише виправлення порушень психофізичного розвитку, а й забезпечують вплив на особистість в цілому для досягнення позитивних результатів в її навчанні, вихованні та інтеграції у суспільство.

Спеціальні школи в основному забезпечені сучасними навчально-методичними матеріалами, розробленими відповідно до вимог сьогодення. Втім, поряд з незаперечними позитивами варто виокремити суттєві недоліки сучасної системи спеціальної освіти, перш за все:

- *її уніфікованість*, що унеможлиблює забезпечення освітніх потреб всіх - учнів, які мають особливості психофізичного розвитку, заважає впроваджувати різноваріантні навчальні програми, вносити необхідні зміни та додатки до навчальних планів;

- *ізолюваність дітей* з психофізичними порушеннями у спеціальних-школах-інтернатах, які є основними спеціальними освітніми закладами; така ізолюваність має багато негативних соціальних наслідків, зокрема, відчуження сім'ї від виховного процесу;

- *соціальна інфантильність* учнів;

- *обмеженість розвитку життєвих компетенцій* тощо;

- *недостатня соціально-практична спрямованість навчального процесу*, - наслідки якої – низький рівень сформованості соціально-побутової

компетентності учнів, незадовільна орієнтація в системі соціальних норм і правил та відсутність навичок самостійної життєдіяльності;

➤ *недостатня індивідуалізованість та особистісна зорієнтованість* - навчально-виховного процесу, що спричиняють труднощі емоційного та особистісного розвитку учнів, неадекватні уявлення про свої якості, здібності й можливості;

➤ *низька ефективність корекційно-розвивальних занять*, яка зумовлює - низький рівень комунікативної компетентності, замкнутості, ізолюваності;

➤ *відсутність ліцензійованого психолого-педагогічного інструментарію* для - діагностики порушень, що утруднює правильне комплектування спеціальних закладів й організацію відповідного навчання; недостатнє науково-методичне та навчальне забезпечення освітнього - процесу дітей з важкими патологіями, атиповими порушеннями, які потребують додаткових освітніх та корекційно-реабілітаційних послуг.

Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики. На зміну «державоцентриській» освітній системі, де головна мета визначалася як формування особистості за певними еталонами й підпорядкування власних інтересів державним з жорсткою регламентацією навчального процесу, має йти «дитиноцентриська» система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб.

Важлива умова формування цієї системи – забезпечення можливості вибору освітньої установи та навчальної програми відповідно до індивідуальних особливостей дитини; здійснення стимулювання досягнень дітей у різних сферах діяльності; забезпечення соціально-педагогічного захисту дітей і т. ін.

Реорганізація й оновлення національної системи педагогічної освіти на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання права кожної дитини на одержання освіти, адекватної її пізнавальним можливостям і вимогам часу є дороговказом до пошуку оптимальних шляхів її реформування, соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, їх інтегрування у суспільство.

Повний статистичний державний облік дітей, що мають порушення психофізичного розвитку, нині в Україні відсутній, оскільки на заваді стоять міжвідомчі бар'єри, різні підходи до проведення обліку таких дітей, відсутність єдиної категоріальної класифікації тощо. Відтак, визначити кількість дітей з порушеннями психофізичного розвитку, не охоплених спеціальним навчанням, досить складно.

Інклюзивна освіта на теренах України потребує свого вирішення на основі виваженого підходу, як з боку державних органів влади, так і з боку громадськості, оскільки інклюзивні процеси у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку у країнах пострадянського простору мають свою

специфіку, розвиваються в умовах особливого соціокультурного статусу з урахуванням позитивів і досягнень диференційованого навчання.

Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики, що окреслені в «Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті», і полягають в: «особистісній орієнтації освіти; створенні рівних можливостей для дітей та молоді у здобутті якісної освіти; забезпеченні варіативності здобуття базової або повної загальної середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей».

В основі концепції інклюзії лежить дотримання принципу прав дитини на використання всіх можливостей, які пропонує суспільство.

Інклюзивна освіта, що являє собою закономірний і логічний варіант трансформації інститутів загальної та спеціальної освіти, виступає одним із основних інститутів соціальної інтеграції. Реалізація технологій освітнього інтегрування дозволить узгодити протиріччя між рівними правами осіб з порушеннями психофізичного розвитку у виборі життєвого шляху, форми освіти, освітніх послуг і фактичною нерівністю можливостей різних соціальних груп населення.

Реалізація ідеї інклюзії як однієї з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти жодною мірою не означає згортання існуючої диференційованої системи спеціальної освіти. Ефективне інтегрування можливе лише в умовах постійного удосконалення систем загальної та спеціальної освіти, ліквідації наявних кордонів між ними.

Принципово важливою тут є продумана державна політика, яка має базуватися на оптимізації процесу інтегрування учнів з особливими потребами у загальноосвітній простір та враховувати науково-методичні підходи впровадження інклюзивної освіти:

інклюзивна освіта потребує розроблення відповідної нормативно-правової бази, що закріплює правові засади здобуття освіти в різних формах особами з порушеннями психофізичного розвитку;

інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку має відбуватися за участі різнопрофільних фахівців (корекційний педагог, асистент учителя, психолог, медичний працівник, соціальний працівник, помічник учителя та ін.) й за умови вчасно проведеної корекційно-розвивальної роботи;

ефективність інклюзивного навчання освіти суттєво підвищиться за умови - своєчасної й кваліфікованої діагностики та оцінювання розвитку дитини, а також при наданні консультативно-інформаційної підтримки педагогам і адміністрації загальноосвітнього закладу, в якому вона навчається, та її батькам; в умовах інклюзивної освіти вкрай значущим є застосування - мультидисциплінарного підходу при організації психолого-педагогічного супроводу учнів, залучення

місцевої громади до вирішення питань інтегрування такої дитини у соціокультурний простір;

Необхідними є розробка й подальше удосконалення навчально-методичного забезпечення (індивідуальних навчальних планів, спеціальних програм, підручників і дидактичних засобів, враховуючи вимоги особистісно-діяльнісного підходу в освіті дітей з порушеннями психофізичного розвитку;

ефективне інклюзивне навчання можливе лише за умови спеціальної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів.

Метою такої підготовки є оволодіння педагогами загальноосвітніх шкіл (дошкільних закладів) основними методами диференційованого навчання, сучасними методиками оцінювання навчальних досягнень та розвитку дітей тощо; широке запровадження інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку передбачає залучення батьків до навчально-виховного процесу на партнерських засадах, співпрацю з громадою та підтримку ініціатив громадських і батьківських організацій. Безумовно, впровадження інклюзивної освіти має відбуватися поступово з професійним відпрацюванням усіх її складових.

Сучасна організація інклюзивної групи.

В умовах воєнного стану значна кількість осіб з особливим освітніми потребами була тимчасового переміщена до інших регіонів України. Зважаючи на це виникли нові умови організації освітнього процесу для осіб, які навчаються в інклюзивних групах і класах.

Наразі в жодному куточку України діти з ООП не відчують себе в безпеці через відсутність належних умов для здобуття освіти, а також навантаження на батьків і заклади, які частково виконують функцію прихистку для біженців. З метою покращення ситуації, зміни до порядків знімають деякі обмеження на період дії воєнного стану, а саме:

➤ гранична кількість дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах або групах не застосовується, заклад не може відмовити в організації інклюзивного навчання та створенні інклюзивної групи;

➤ психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги чи допомога можуть надаватися фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів і педагогічними працівниками закладу (за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу);

➤ допускається застосування змішаної форми здобуття освіти в інклюзивних класах ЗЗСО;

➤ до закладу освіти можуть подаватися копії документа, що посвідчують особу, а також висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (за наявності);

➤ засідання Команд психолого-педагогічного супроводу в закладах освіти можуть проходити в режимі онлайн або у змішаному очно-дистанційному форматі;

➤ у закладі освіти можуть формуватися тимчасові інклюзивні міжкласні групи.

Головною метою прийняття змін є створення умов для продовження надання освітніх послуг особам з ООП у закладах дошкільної та загальної середньої освіти в період воєнного часу.

Інклюзія. Пам'ятка для батьків №2

Як подати документи на інклюзивне навчання:

1. Визначити, чи дитина справді має ООП*. Не всі діти з інвалідністю потребують додаткової підтримки в освіті. Діти можуть не мати інвалідності, але мати ООП.
2. Батькам до початку навчання (бажано за рік) звернутись в ІРЦ** чи ПМПК*** для визначення особливих освітніх потреб дитини.
3. Там отримати два примірники «Висновку про комплексну оцінку ООП».
4. Зареєструвати заяву (та отримати копію) на ім'я керівника школи не пізніше ніж 6 місяців до початку навчання (щоб вистачило часу підготувати інклюзію та закласти кошти на її підтримку у наступному календарному році).
5. До заяви додати копію висновку з ІРЦ
6. У заяві вказати очікувані:
 - форму здобуття освіти;
 - потребу в підтримці;
 - інші важливі для організації навчання обставини.

Якщо заяву в школі не реєструють:

- Письмова заява в управління освіти про сприяння в реалізації права дитини на освіту
- Або Скарга з вимогою про захист законних інтересів дитини
- Управління зобов'язане письмово повідомити про результати перевірки та ухвалити рішення не пізніше ніж за 30 календарних днів.
- Якщо у школі не створено умов для інклюзії - управління освіти: створює такі умови або рекомендує батькам іншу найближчу школу.

*ООП - особливі освітні потреби

**ІРЦ - інклюзивно-ресурсний центр

***ПМПК - психолого-медико-педагогічне консультування